

Τί είναι η ψυχή; (Φώτης Σχοινάς, Δρ. Φιλοσοφίας)

/ [Πεμπτούσία](#)

Image not found or type unknown

Επιχειρώντας την διερεύνηση του θέματός μας κατ' αρχάς θα δώσουμε ένα ορισμό της ψυχής του ιερού Δαμασκηνού. «Ψυχή τοίνυν ἐστίν ουσία ζώσα ἀπλή, ἀσώματος, σωματικοῖς ὀφθαλμοῖς κατ οἰκείαν φύσιν ἀόρατος, λογική τε καὶ νοερά, ἀσχημάτιστος, ὀργανικῶ κεχηρημένη σώματι καὶ τούτῳ ζωῆς ἀυξήσεως τε καὶ αἰσθήσεως καὶ γεννήσεως παρεκτική, οὐχ ἕτερον ἔχουσα παρ ἑαυτὴν τὸν νοῦν, ἀλλὰ μέρος αὐτῆς τὸ καθαρῶτατον (ὡσπερ γὰρ ὀφθαλμὸς ἐν σώματι, οὕτως ἐν ψυχῇ νοῦς), αὐτεξούσιος, θελητική τε καὶ ἐνεργητική, τρεπτή ἤτοι ἐθελότρεπτος, ὅτι καὶ κτιστή, πάντα τὰτα κατὰ φύσιν ἐκ τῆς τοῦ δημιουργήσαντος αὐτὴν χάριτος εἰληφυῖα, ἐξ ἧς καὶ τὸ εἶναι καὶ τὸ φύσει οὕτως εἶναι εἰληφέν»[1].

Από τον ανωτέρω ορισμό βλέπουμε τρία πράγματα: 1) Ὅτι η ψυχή είναι “ουσία”. Ὄταν λέγουμε “ουσία” στην χριστιανική οντολογία (αλλά και στην αριστοτελική) εννοούμε «πράγμα αὐθύπαρκτον μὴ δεόμενον ἐτέρου πρὸς σύστασιν ἡγουν τὸ ἐν ἑαυτῷ ὄν καὶ μὴ ἐν ἐτέρῳ ἔχον τὴν ὑπαρξιν»[1]. Ἐτσι ὁ,τι χαρακτηρίζει τὴν οὐσία εἶναι ἡ αὐθυπαρξία, ἡ αὐτοδύναμη, ἡ μὴ ἐξηρητημένη ἀπὸ

κάτι άλλο ύπαρξη κάποιου πράγματος. Ως εκ τούτου η “ουσία” της ψυχής, καίτοι άρρηκτα συνδεδεμένη με την “ουσία” του σώματος, διακρίνεται αυτής της τελευταίας. 2) Ότι η ψυχή είναι “λογική και νοερά ουσία”. Αυτά τα δύο “λογική” και “νοερά” δεν είναι συνώνυμα, αλλά σηματοδοτούν διαφορετικά πράγματα, όπως θα δούμε παρακάτω. Επίσης κάθε ουσία είτε κτιστή είτε άκτιστη έχει την οικεία σ αυτήν ενέργεια. Ουσία ανενέργητη είναι αδιανόητη. Επομένως λέγοντας “ουσία λογική και νοερά” ταυτοχρόνως συνεννοούμε και “ενέργεια λογική και νοερά”. 3) Ότι ο νους είναι το καθαρότερο μέρος της ψυχής, ο νοερός οφθαλμός της ψυχής.

Ο νους διακρίνεται από τον λόγο-διάνοια. Ο νους είναι η ανωτάτη γνωστική δύναμη της ψυχής. Οι γνωστικές δυνάμεις της ψυχής είναι ο νους, ο λόγος/διάνοια, η δόξα (=γνώμη), η φαντασία και οι αισθήσεις. «Χρη γινώσκειν, ότι η ημετέρα ψυχή διττάς έχει τας δυνάμεις, τας μεν γνωστικάς, τας δε ζωτικάς. Και γνωστικά μεν εισί νους, διάνοια, δόξα, φαντασία, αίσθησις, ζωτικά δε ήγουν ορεκτικά βούλησις και προαίρεσις»[1]. Όργανο θεογνωσίας είναι ο νους. Ο λόγος (=λογική) εννοιοποιεί και κοινοποιεί την γνώση που προσπορίζεται ο νους με την νοερά θεωρία (=θέα) του ακτίστου φωτός. Με τον λόγο, δηλαδή την λογική δεν μπορούμε να γνωρίσουμε τον Θεό, ούτε να συμμετάσχουμε στην αιώνια ζωή και δόξα του. Η λογική ενέργεια της ψυχής προσιδιάζει στην γνώση του κτιστού, η νοερά ενέργεια στην γνώση του ακτίστου. Είναι αδύνατον με τη λογική και τον διανοητικό στοχασμό να γνωρίσουμε και να ενωθούμε με τον Θεό. Εν προκειμένω ο άγιος Γρηγόριος ο Παλαμάς γράφει: «Τις γαρ κοινωνία λογισμού και θείας μεθέξεως, στοχασμού και απορρήτου ελλάψεως, ειδήσεως (και τούτ' εκ του αναλογίζεσθαι προσγινομένης) και κτήσεως και απολαύσεως φωτός αρρήτου και αλήκτου, εκ της προς τους αξίους ανακράσεως εκτελουμένης κατά τον μέγαν Βασίλειον»[1]. Η αληθής γνώση του Θεού προσπορίζεται από την απόρρητο έλλαμψη του θείου φωτός.

Η λογική/διανοητική ενέργεια της ψυχής έχει ως όργανο τον εγκέφαλο ενώ η νοερά ενέργεια την καρδιά. Επ' αυτού ο άγιος Γρηγόριος ο Παλαμάς γράφει: «Ο μεν γαρ Αθανάσιος τω εγκεφάλω το λογικόν ενείναι (=ενυπάρχει, εδρεύει) της ψυχής φησί· Μακάριος δε ο τη μεγαλειότητι μηδέν ελλείπων, εν τη καρδιά την του νου ενέργειαν, συνωδά (=συμφώνως) δε τούτοις οι άγιοι σχεδόν άπαντες»[1]. Η καρδιά είναι το κέντρο και η ρίζα της νοεράς ενεργείας του νου. Κατά τον π. Ιωάννη Ρωμανίδη «Υπάρχει η καρδιά του ανθρώπου. Κατά τους Εβραίους της Παλαιάς Διαθήκης, δηλαδή κατά τους Προφήτες και κατά τους Πατέρες της Εκκλησίας, το πνευματικό κέντρο της ζωής του ανθρώπου είναι η καρδιά, ενώ το διανοητικό κέντρο είναι ο εγκέφαλος»[1]. Όπως έχει γραφεί από τον Μητροπολίτη Ναυπάκτου π. Ιερόθεο «η λειτουργία της λογικής ενέργειας γίνεται στην διάνοια του ανθρώπου και η λειτουργία της νοεράς ενέργειας, στον αναγεννημένο

άνθρωπο, γίνεται στην καρδιά»[1].

Η προσευχή, και δη η μονολόγιστη προσευχή, Κύριε Ιησού Χριστέ ελέησόν με, δια της οποίας ενώνεται ο άνθρωπος με τον Θεό, έχει ως επίκεντρο αρχικά το στόμα, αφού προφορικά-εκφώνως την λέγει ο άνθρωπος και την ακούει το αυτί. Ακολούθως ανεβαίνει στον εγκέφαλο και αφού χρονίσει εκεί, Θεού θέλοντος, κατεβαίνει και εγκαθιδρύεται στην καρδιά, οπότε εκβάλλεται εκείθεν ο βύθιος πύθων και ο άνθρωπος καθίσταται όλος φωτοφόρος, πνευματοφόρος, Χριστοειδής και Τριαδοειδής. Οι πνευματικοί οδηγοί της νοεράς προσευχής λέγουν ότι ο δεύτερος τρόπος προσευχής έχει ως κέντρο τον εγκέφαλο, ενώ ο τρίτος την καρδιά: «Τον δεύτερον τρόπον της προσευχής προσήκει να τον ονομάσωμεν νοο-εγκεφαλικόν, κατ' αντίθεσιν προς τον τρίτον τρόπον, τον νοο-καρδιακόν η καρδιο-νοηματικόν»[1].

Βέβαια προϋπόθεση απαραίβατη είναι η κάθαρση της ψυχής από τα ψεκτά πάθη, η εξυγίανση των γνωστικών οργάνων της ψυχής και πάνω από όλα η θεία Χάρις. Λέγουμε ότι είναι αναγκαία η εξυγίανση των γνωστικών δυνάμεων του ανθρώπου, διότι με την πτώση των πρωτοπλάστων εσκοτίσθη ο νους, αμαυρώθηκε, διεκόπη η νοερά ενέργειά του και ταυτίστηκε με την λογική και υποδουλώθηκε στα πάθη και το περιβάλλον. Όλη η ασκητική/ησυχαστική αγωγή της Ορθοδοξίας αποβλέπει στην απελευθέρωση του νου από την λογική, τα πάθη και το περιβάλλον, τον φωτισμό του και την αποκατάσταση της καρδιακής ενεργείας του, η οποία συνίσταται στην αένναη μνήμη του Θεού εν τη καρδιά.

Παρατήρηση: το παρόν άρθρο αποτελεί τμήμα κειμένου του Δρ. Φιλολογίας Φώτη Σχοινά, με γενικό τίτλο «Η λογική-διανοητική και καρδιακή-νοερά λειτουργία της ψυχής».